

Lionel Messi se usmívá jako Pol Pot

Kniha polského reportéra Witolda Szablowského se jmenuje efektně **Jak nakrmit diktátora** a autor odvedl poctivou práci. Nicméně neměli bychom konečně přestat s fascinací zlem, s polidřšováním těch nejdopornějších postav historie 20. století, které krmily své hladovějící „poddané“ bludy a strachem?

ONDŘEJ HORÁK

literární kritik

Karen Blixenová ve *Vzpomínkách na Afriku* (1937) věnovala samostatnou kapitolu kikujskému chlapci Kamantemu, jehož nejprve dala zdravotně dohromady, když ho poslala do nemocnice. Po návratu se ukázalo, že Kamante je geniální kuchař: „Měl neobyčejnou paměť na recepty. Neuměl anglicky číst ani mluvit, kuchařky mu tedy byly k ničemu, ale všechno, co jsem ho naučila, nosil v hlavě, kde to musel mít uspořádáno a uloženo podle vlastního systému. Jídla, která jsem ho naučila vařit, pojmenovával podle události na farmě, k nimž došlo v den, kdy jsem mu je ukázala, čili mluvil o těstě velkého blesku a omáčce mrtvého šedého koně, a přitom si názvy nikdy nepopletl.“

Ovšem Kamanteho kuchařská genialita byla fascinující nejen proto, že neuměl číst, ale i z toho důvodu, že vlastně pokrmy, jež pro svou paní připravoval, pohrdal: „Tu a tam se ochutnal jídlo, které uvařil, ale udělal to váhavě a nedůvěřivě, jako když čarodějnice uskrává z kotle svou kaši. Nikdy se nedal přemluvit, aby ho snědl, a sám zůstal celý život věrným kukuřičným klasům svých předků.“

Podstatně vzhledem ke knize *Jak nakrmit diktátora* Witolda Szablowského však je to, co Kamante v dopise světuje – samozřejmě prostřednictvím profesionálního pisáře – Karen Blixenové již poté, co se nadobro vrátila do Evropy: „Píše, že už dlouho nemá práci. Nepřekvapuje mě to, Kamante je totiž jako kaviár pro sedláky – vyučila jsem královského kuchaře a zanechala ho v zemi osadníků... Tam, kde dřív v hlubokém zamyšlení a pln moudrosti kráček šefkuchař, svět nyní nevidí nic než malého Kikuje s hubenými nohama, trasáklá s rozpláclym, strnulým obličejem.“

Těž mezi „hrdiny“ knihy polského autora totiž najdeme ty, kdo po vrcholném angažmánu spadli rovnýma nohama do chudoby a opuštěnosti.

mladí, zdraví muži

Kamante vařil Karen Blixenové. Avšak soubor *Jak nakrmit diktátora* polského reportéra Witolda Szablowského (1980) je genderově silně nevyvážený, neboť se věnuje pěti krutovládci a všichni jsou muži: irácký Saddám Husajn, ugandský Idi Amin, albánský Enver Hodža, kubánský Fidel Castro a kambodžský Pol Pot. Snad tedy bude co nejdřív na světě lépe a i mezi diktátory budou stejnoměrně zastoupeny ženy...

A obdobně je to s jejich kuchaři. Polský spisovatel se setkal se šesti – dvěma od Fidela Castra – a jen jedna byla žena, Yong Moeun, Pol Potova kuchařka.

Nicméně nutno dodat, že když se Witold Szablowski s Yong Moeun setká, hrdouje na zasluženém odpočinku typicky mužskému koníčku: „Mám kabelovou televizi, ráda se dívám na fotbal a na zápasy. Nevím proč, ale vždycky si v sobotu pustím televizi a dívám se. Mám ráda anglickou ligu – Chelsea, Arsenal... Citím se při tom šťastná. Možná proto, že se dívám na mladé, silné, zdravé muže? Celý život jsem s takovými strávila, vždyť partyzáni byli samý sval.“

Žena kambodžské revoluce tak vlastně snad pestřejším světem fotbalových profesionálů vzpomíná: „Z fotbalistů mám ráda jednoho takového, který má podobně mírný úsměv jako Pol Pot. Jak se jmenuje? To si nepamatuju. Ukáž mi známé fotbalisty, řeknu ti to. To je on! Messi... Šam to asi vidíš, že se usmívá úplně stejně.“

Jak na tato slova může polský autor za-

Vůdce Rudých Khmérů, krvavý diktátor Pol Pot, měl prý plachý úsměv jako fotbalista Lionel Messi, miní jeho kuchařka.

FOTO ČTK

kož je evidentní, že se střety dva světy, které se na určitých věcech neshodou nikdy shodnout. Navíc když Witold Szablowski chce od Yong Moeun získat co nejvíce svědectví, přestože ona mluví pouze o tom, o čem chce, a navíc je její náhled nezměnitelný, neboť by jinak popřela celý svůj život: „Pol Pot nebyl vrah. Pol Pot byl snilek.“

Nic na tom nemění, že všichni bývalí spolupracovníci, později velvyslanci, byli v jednu chvíli povoláni zpět a kvůli údajně zradě zavražděni. Yong Moeun s manželem, pracující na kambodžské ambasádě v Pekingu, byli jedini, kdo to-muto běsnění ušli, neboť Pol Pot svou kuchařku ochránil.

Polský literární expert

Je nabíledni, že Witold Szablowski se při psaní knihy *Jak nakrmit diktátora* (2019), kterou nyní v překladu Jarmily Horákové vydala nakladatelství Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, postavil na místo, kde se sbíhají dvě nesmírně atraktivní témata: diktátory a gastronomii, navíc fungující v „příjemném“ kontrastu. První děsí, druhé je libé... Zpočátku autobiografické vyprávění polského autora vyznívá podobně jako slavná kniha Anthonyho Bourdaina *Důvěrnosti z kuchyně*. Ovšem to jen v úvodu.

Mladý spisovatel je další v řadě výtečné polské reportážní školy. A nejde o žádnou efektní rychlovkašku, český už od něj vyšel debut *Vrah z města merunek – příběh z Turecka* (2010) a též kniha *Spravedliví zrádci – sousedé z Volyně* (2016). Witold Szablowski následně „pouze“ s reportážemi dosáhl toho, o čem současní čeští literáři mohou jen snít: jeho kniha *Jak nakrmit diktátora* totiž vyšla souběžně polsky a anglicky v Americe.

Jistě, lze to přičíst atraktivnímu tématu, nicméně stejně tak je to možno vni-

kvalitní polské reportážní škole. Český despro nevyčázejí zdaleka jen knihy od „českého“ Mariuse Szczygiela, ale od řady dalších, počínaje zakladatelskou postavou Ryszarda Kapuścińskiego. Protože tato část literárního koláče zůstává v českém prostředí vlastně neobsazená, je pro pozoruhodné polské autory dostatek prostoru, což zdejší nakladatelé již dávno pochopili.

Ne všichni kuchaři diktátorů však měli takové výsostné postavení jako Yong Moeun. Měli sice výjimečnou pozici, někteří dostávali třeba každý rok nové auto, zkrátka měli se dobře. Ovšem na druhou stranu museli být neustále k dispozici, aby kdykoli vyhověli pánovým rozmarům. A taky se mohlo vše v jedinou chvíli otočit – kdyby byl diktátor svržen, ale daleko spíš, kdyby se kuchař svému vládcovi kvůli něčemu náhle znelíbil.

„Sebekritika probíhala každý den ráno. Člověk nemohl být sám se sebou spokojený, to by vzbudilo podezření. Tak jsem třeba řekl, že jsem jidlo trochu moc okorenil.“

K refrémům patří, že se diktátory neustále báli. Že budou kýmisi otráveni, proto se muselo jidlo nejdřív ochutnávat a potom i uchovávat vzorky, kdyby byly třeba později. I tak ale všichni nakonec právě v tomto každodenním zápalu pro paranoidního pána zažili nejlepší část svého života, jak vysvitá z toho, co říkají, a po-

rů uhlazují a mají tendenci jejich činy zpětně vysvětlovat a omlouvat. Svou roli v tom jistě hraje též fakt, že se diktátory většinou kuchaři zastali ve vnitřních třenicích mezi zaměstnanci, neboť čím byl kuchař oblíbenější, tím víc měl v jeho paláci zářlících nepřátel – někdy rovněž včetně diktátorovy manželky.

Na etnografie však občas daleko více zapůsobí jen letmé, boční epizody. Třeba jak si Saddámovi synové s příznačnými jmény Udaj a Kusaj pořizovali milenký – únosy přímo z ulice, přičemž jejich partnery, pokud se s někým vedly, nechávali odstranit. Stejně hrůzně vyznívá zmínka o tom, jak Saddám vlastnoručně zmlátil svého syna ve vězení... Ugandský prezident Obote zase pro změnu vyžadoval, aby mu jeho kuchař Otonde Odera – jenž později pracoval i pro Idiho Amina – vařil jídlo „pro bělochy“, což naštesti ovládal.

Zachránil jsem Fidela

V kapitole o kuchařích Fidela Castra vstupuje do popředí epizoda o krávě rekordmance jménem Ubre Blanca, na niž byl Fidel hrdy a po měřirnovsku plánoval, že její telata postupně zajistí Kubě mléčnou hojnost: „Měla obrovská vema-na. Nadojila víc než sto litrů mléka denně.“ Proto se jí též dostávalo výjimečné péče: „Když se ukázalo, že z Fideovy krávy opravdu roste rekordmanka, byl povolán tím víc než deseti lidí, kteří se starali pouze o ni. Nosili jí speciální krmění. Pouštěli jí vážnou hudbu, aby byla během čtyř denních dojení uvolněná.“ To vše na ostrově, kde se v televizi ukazovalo, jak udělat steak či řízek z grapefruitové slupky.

Za vše nejlépe hovoří vzpomínka Fide-lova osobního číšníka, kterého autor knihy *Jak nakrmit diktátora* na Kubě taky potkal: „Fidel? Jednou jedl kuře a začal se strašně dusit. Zasekla se mu v krku

ná čtyři vteřiny: my na strážce, strážci na nás, a on se pořádně dusil. Já jsem se vzpamatoval jako první. Priskočil jsem k němu a vši silou jsem ho praštil do zad. Krk se mu uvolnil a začal dýchat. Dá se říct, že jsem mu zachránil život. Mnoho lidí na Kubě by mě za to s chutí pověsilo.“

Pozoruhodné je i vyprávění kuchaře Envera Hodži, protože připomíná, jak tuhý byl albánský režim. Ještě nyní nechtěl uvést své jméno. A není divu, když čteme, jak to tehdy chodilo. Hodžův kuchař nemohl ani říct, že nabídku nepřijímá, nikdo se ho na to totiž neptal. Samotná práce rovněž nebyla snadná, nejen proto, že Hodža byl diabetik: „Sebekritika probíhala každý den ráno v místnosti poblíž kuchyně. I když jsem si myslel, že jsem všechno udělal dobře, musel jsem najít nějaký prohrěšek. Člověk nemohl být sám se sebou spokojený, to by vzbudilo podezření. Tak jsem třeba řekl, že jsem jidlo trochu moc okorenil. Nebo že Hodža musel čekat o půl minuty déle na oběd. Hodžův čas byl vzácný, takže taková půlminuta byl vážný přestupek.“

Překrutní dětinové

Některé odstavce knihy *Jak nakrmit diktátora* mohou českému čtenáři připomenout stránky z románu Bohumila Hrabala *Obsluhoval jsem anglického krále*, kdy se při pražské návštěvě etiopského císaře Haileho Selassieho připravuje opulentní krmě: velbloud nadvívá antilopami a ty jsou zas nadvívané krocany... Jak již bylo řečeno, téma svazku Witolda Szablowského je efektní, ale nejen to – skutečně se pohledem „z kuchyně“ leccos o dotyčných hrůzovládcích dozvíme. Vedle toho autor zaznamenává i recepty na jejich oblíbená jídla.

Ale dá se z jednotlivých kapitol a vzpomínek vyčíst něco obecnějšího? Jistě, třeba to, že i když je někdo nejvyšší představitel komunistického režimu, dopřává si daleko většího luxusu než ostatní obyvatelé tamního státu – to je ta beztlátní společnost v praxi. Ovšem to je obehraná písnička, kvůli tomuto pokrytectví není nutné psát další texty. Stačí si přece vzpomenout na úroveň zdejší gastronomie během čtyřiceti let vlády jedné strany.

Otázkou tak je, zda je kniha *Jak nakrmit diktátora* užitečným studijním materiálem pro politology a gastronomy, či spíše pro psychology. Zda by tyto odborníci třeba v častém lpění diktátorů na stravě, kterou měli zažitou z mládí, našli podstatné detaily pro doplnění jejich psychologického profilu. Dejme tomu pro zdůraznění jejich dětinskosti. Jestli tito malí mlásalové v dospělém těle a v uniformě, posílající bez mrknutí oka lidi na smrt, byli nedospělými osobnostmi – zda šlo o pomstychtivé, dětinské zrůdy.

Každému je jasné, že kniha o tom, co jedli nositelé Nobelovy ceny za mír, by tolik nezaujala. Nicméně frekventované propatrávání na 20. století má kromě toho, že můžeme leckterého tvůrce podzřít ze zističnosti, protože pozornost je předeem zaručena, ještě jeden, podstatnější aspekt. O těchto hrůzných činech a masových vrahách se často vypráví poučným tónem, z něž nepřimo vyplývá, že něco takového již při minulosti, že se to nijak netýká současnosti ani budoucnosti. Že my už se od ambiciózních psychopatů žádnou ideologii nakrmit nenecháme. Ale nefandíme si příliš? A nebylo by tedy případně užitečnější vydání příručky Jak zadusit diktátora ještě předtím, než se diktátorem stane? Ostatně české prostředí v tomto směru disponuje vynikající zbraní. Nazývá se knedlík.

KNIHA TÝDNE

Jak nakrmit diktátora

Witold Szablowski
V překladu Jarmily Horákové vydala nakladatelství Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj, Praha 2021. 280 stran.

